

תוכנית הקורס ורשימת קריאה לקורס

סמסטר 1 שנה 2022

בית ספר: בית ספר הארי רדזינר למשפטים LL.B.

משפט חוקתי

מרצים/ות:

פרופ' יניב רוזנאי yaniv.roznai@runi.ac.il

מתרגלים/ות:

פרופ' יניב רוזנאי yaniv.roznai@runi.ac.il

עוזרי/ות הוראה:

גב' לורן עיני lauren.eini@post.runi.ac.il

מספר הקורס:	10390
סוג הקורס:	שיעור
שעות שבועיות:	6
נקודות זכות:	7

דרישות הקורס:	מבחן סופי
קוד קבוצה:	221103901
שפת לימוד:	עברית

תנאי קדם

במידה ולמדת את אחד מהקורסים הרשומים מטה, בעלי תוכן זהה, לא תוכל להירשם לקורס משפט חוקתי (10390) :

1 - משפט חוקתי
10515 - דיני חוזים

נושאי הקורס

המשפט החוקתי מסדיר את המבנה הבסיסי של השלטון במדינה; את היחס בין זרועות השלטון

השונות, ואת היחס בין המדינה לבין הפרט. במובן זה, המשפט החוקתי הוא הרובד המשפטי הבסיסי והראשוני ממנו יונק כל אורגן של המדינה את סמכותו. הקורס יתמקד בשני ההיבטים המרכזיים של המשפט החוקתי: הסדרת מבנה השלטון וההגנה על זכויות אדם. סוגיות אלו ייבחנו לאור המשטר החוקתי הישראלי, על מאפייניו המיוחדים.

בין הנושאים שיידונו בקורס: שלטון החוק והפרדת רשויות, סמכויות הכנסת והממשלה, ביקורת שיפוטית על חקיקת הכנסת, הליכי החקיקה בכנסת ובחירות, המשמעות החוקתית של מדינה יהודית ודמוקרטית, והמתח בין דמוקרטיה למצבי חירום. חלק נוסף בקורס יוקדש להגנה על זכויות אדם בישראל. בין היתר, נדון בזכות לכבוד, חופש הביטוי, שוויון, חופש דת, זכויות חברתיות וכלכליות.

מטרות הקורס

תפוקות למידה

עם השלמת הקורס בהצלחה יוכלו הסטודנט והסטודנטית:

- להבין את עקרונות היסוד עליהם מושגת המשפט החוקתי בישראל.
- להכיר את ההיסטוריה החוקתית בישראל.
- לתאר ולהסביר את ההלכות העיקריות בתחום המשפט החוקתי בכל אחד מהתחומים שנלמדו בקורס.
- לנתח באופן מושכל סוגיות מתחום המשפט החוקתי.
- להציע פתרונות משפטיים, מגובים בהנמקה מסודרת, לסוגיות שונות מתחום המשפט החוקתי.

מבנה ציון הקורס

הרכב הציון

מבחן מסכם – 70%. המבחן יערך ללא חומרי עזר, למעט קובץ חקיקה ודף A4.

עבודות – שתי עבודות, כל אחת 15%, סה"כ 30%.

מיטיב על השתתפות – ינתן מיטיב מיוחד של 3 נ' לסטודנטים אשר ישתתפו בלמעלה מ-75% מההרצאות

מיטיב על השתתפות פעילה ויוצאת דופן – בנוסף, ינתן מיטיב נוסף של עד 2 נק' בהתבסס על השתתפות פעילה, איכותית ויוצאת דופן בשיעור.

ציון בהיקף של נ"ז אחד יינתן עבור עבודת פרו-סמינר בהיקף של 10 עמודים שתוגש אחרי סיום הסמסטר. פרטים נוספים אודות העבודה יינתנו במהלך הקורס.

דרישות מעבר

- הגשה של שתי עבודות.
  - הגשת מבחן מסכם
-

שעות קבלת מרצה

שעות קבלה: על פי תיאום מראש.

שעות קבלת מתרגל

שעות קבלה: על פי תיאום מראש.

רשימת קריאה

סילבוס חוקתי תשפ"ב

רשימת קריאה

ספרות עזר כללית

אמנון רובינשטיין וברק מדינה **המשפט החוקתי של מדינת ישראל** (מהדורה שישית, 2005).

אהרן ברק, **פרשנות במשפט** (כרך שלישי, פרשנות חוקתית, 1994).

ברק מדינה, **דיני זכויות האדם בישראל** (2016)

בלוג מומלץ: הבלוג של הסניף הישראלי של האגודה הבינלאומית למשפט ציבורי (ICON-S-II Blog):
[/https://israeliconstitutionalism.wordpress.com](https://israeliconstitutionalism.wordpress.com)

סרטונים

במהלך הסמסטר תתבקשו לצפות בסרטוני מושגים במשפטים. אלו נגישים במודל, וכן בקישור הבא:

<https://moodle.idc.ac.il/2022/course/view.php?id=2201277>

שער ראשון – מבוא

1. **חוקה ודמוקרטיה**

1. ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט (4) 221 (1995) (ברק, ס' 47, 80, 109). (מתחיל בעמ' 352)
2. רות גביזון, "המהפיכה החוקתית - תיאור המציאות או נבואה המנשימה את עצמה", **משפטים** כח 21 (תשנ"ז) 47-34, 61-72.
3. סרטון: היכרות עם פסקי דין
4. רשות: ברק מדינה, **האם יש לישראל חוקה? על דמוקרטיה הליכית**

2. עקרונות חוקתיים

1. שלטון החוק

1. פקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948, ס' 10, 11א.
2. בג"ץ 428/86 **ברזילי נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מ(3) 505, שמגר: ס' 1, 26; ברק: 45-47 (1986).
3. בג"ץ 5100/94 **הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נג(4) 817, 823-826, 836-846, 842 (1999)
4. סרטון: שלטון החוק
5. סרטון: רטרואקטיביות
6. רשות: אהרן ברק, "שלטון החוק ועליונות החוקה", **משפט וממשל** ה (תש"ס) 375-394.

1. 2. הפרדת רשויות

1. **חוק יסוד: השפיטה**, ס' 2, 4, 7.
2. בג"ץ 3267/97 **רובינשטיין נ' שר הביטחון**, פ"ד נב(5) 481, 490-491, 501-502 (2000).
3. סרטון: הפרדת רשויות
4. סרטון: הרשות השופטת
5. רשות: בג"ץ 4374/15 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ממשלת ישראל** (7.3.2016) רובינשטיין: פס' כ', קכז-קכח, קל-קמה
6. רשות: לפרד ויתקון, "**הפרדת רשויות**" **הפרקליט** כט 355 (תשל"ד-תשל"ה); קלוד קליין, "על הפרדת רשויות בדמוקרטיה", **סוגיות יסוד בדמוקרטיה ישראלית** 111-128 (רפי כהן-אלמגור עורך, 1999); עמיר פוקס ומרדכי קרמניצר, **ביזור סמכויות ולא הפרדת רשויות** (המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 133, 2019).
3. **עקרונות בלתי כתובים?**

1. ע"ב 1/65 **ירדור נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית**, פ"ד יט(3) 365 (1965). כהן: 12-1, 17; אגרנט; זוסמן.
2. בג"ץ 142/89 **תנועת לאו"ר נ' יושב-ראש הכנסת**, פ"ד מד(3) 529, ס' 25-30 לפסק הדין של הנשיא ברק (1990).
3. בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, פ"ד סא (1) 619 (2006) ברק: ס' 1-10, 72-74; חשין: ס' 9-11, 27-28, 31-33, 47-52
4. בג"ץ 9029/16 **אבירם נ' שרת המשפטים** (1.2.2017) הנדל: פס' פתיחה, ס' 2-1, 10-5
5. בג"ץ 10042/16 **קוטינסקי צחי ואחרים נגד כנסת ישראל** (6.08.2017), סולברג: פס' 12-3, 51, 78, 95-97, 104-113; מזוז: 4-3, 11-9, 38, 46-43
6. רשות: יצחק הרצוג, "המהפכה החוקתית: ניתוח טקסטואלי - חלק ראשון: פסק הדין בעניין לאו"ר - פסילת חוקים על סמך עקרונות בלתי כתובים" (131) **קרית המשפט** (תשע"ד); ברק מדינה, "ארבעים שנה להלכת ירדור: שלטון החוק, משפט הטבע וגבולות השיח הלגיטימי במדינה יהודית ודמוקרטית" מחקרי משפט כב 327 (תשס"ה-תשס"ו).

1. הכרזת העצמאות

1. ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.
2. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, סעיף 1.
3. חוק-יסוד: חופש העיסוק, סעיף 1.
4. בג"ץ 10/48 **זיו נ' גוברניק**, פ"ד א 85, 86-90 (1948).
5. בג"ץ 4112/99 **עדאלה נ' עירית תל אביב**, פ"ד נו(5) 393, ברק: ס' 1, 9; חשין: ס' 19-22 (2002).
6. בג"ץ 1661/05 **המועצה האזורית חוף עזה נ' כנסת ישראל**, פ"ד נט(2) 481, 765-769 (לוי: ס' 9-10) (2005).
7. רשות: יזהר טל, "הכרזת העצמאות - עיון היסטורי-פרשני" **משפט וממשל** ו 551 (תשס"א-תשס"ב)

2. הקמת המדינה וקליטת המשפט המנדטורי

1. דבר המלך במועצה על פלשתינה (ארץ ישראל) 1922-1947, סימן 46.
2. פקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח - 1948 ס' 7(א), 11-16, 19-23.
3. סעיף 1, 4 למגשר מיום 14.5.48.
4. חוק יסודות המשפט, תש"ם - 1980.
5. בג"ץ 5/48 **ליון נ' גוברניק**, פ"ד א 58, 63-70 (1948).
6. סרטון: רציפות הדינים
7. רשות: י' ה' קלינגהופר, "הקמת מדינת ישראל: סקירה היסטורית-חוקתית" **ספר קלינגהופר על המשפט הציבורי** 53 (1993)

3. רציפות חוקתית

1. החלטת הררי
2. ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט (4) 221, 278-283 (1995).
3. רשות: רות גביזון "המהפיכה החוקתית - תיאור המציאות או נבואה המנשימה את עצמה" **משפטים** כח, 21, 75-93 (תשנ"ז).

4. הסמכות המכוננת וחוקי היסוד

1. ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט (4) 221 (1995) שמגר: פס' 36-30 (עמ' 278-294); ברק: ס' 31-5 (עמ' 383-355), 51-38 (עמ' 402-390); חשין: ס' 29-21 (עמ' 482-486).
2. רשות: קלוד קליין, "הרשות המכוננת במדינת ישראל" (51) **משפטים** ב (תשל"ל-תשל"א); קלוד קליין, "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו - הערכה נורמטיבית ראשונה" (123) **המשפט** כרך א (תשנ"ג); יהושע שגב, "ההיית או חלמתי חלום" השופט חשין על סמכותה המכוננת של הכנסת" **מאזני משפט** כרך ו 461 (תשס"ז); אהרן ברק אהרן ברק, "מגילת העצמאות והכנסת כרשות מכוננת" **חוקים** יא 9 (דצמבר 2018).
3. סרטון: הסמכות המכוננת

שער שלישי – מעמד של חוקי היסוד והמהפכה החוקתית

1. עליונות הכנסת והביקורת השיפוטית לפני חוקי היסוד של 1992

1. בג"ץ 1/49 **בז'רנו נ' שר המשטרה**, פ"ד ב 80 (1949)
2. בג"ץ 73/53 **קול העם בע"מ נ' שר הפנים**, פ"ד ז 871, 873-897 (1953).
3. ע"א 450/70 **רוגוזינסקי נ' מדינת ישראל**, פ"ד כו (1) 129, 131-132, 134-137 (1971)
4. בג"ץ 98/69 **ברגמן נ' שר האוצר**, פ"ד כג (1) 693
5. בג"ץ 148/73 **קניאל נ' שר המשפטים**, פ"ד כז (1) 794 (1973)
6. ע"פ 107/73 **נגב תחנת שירות לאוטומובילים נ' מדינת ישראל**, פ"ד כח (1) 640 (1974).
7. בג"ץ 142/89 **תנועת לאו"ר נ' יושב-ראש הכנסת**, פ"ד מד (3) 529 (1990) ברק: פס' 25-30; אלון: פס' 1-2.
8. רשות: בג"ץ 262/62 **פרץ נ' כפר שמריהו**, פ"ד טז (3) 2101.
9. רשות: בג"ץ 188/63 **בצול ואח' נ' שר הפנים**, פ"ד יט (1) 337, ברנזון; זילברג פס' 8-10.
10. רשות: דוד קרצ'מר, "מברגמן וקול-העם לבנק המזרחי: הדרו לביקורת שיפוטית על חוקים הפוגעים בזכויות אדם" **משפטים** כח 359-370 (תשנ"ז); קלוז קליין, "איך כל זה התחיל: פסק-דין ברגמן – התגובות הראשונות" **עלי משפט** כרך ג (2) 391 (תשס"ג-תשס"ד).

2. הביקורת השיפוטית אחרי המהפכה החוקתית

1. חקיקת חוקי היסוד של זכויות האדם
  1. כל חוקי היסוד, ובפרט חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק-יסוד: חופש העיסוק.
  2. אמנון רובינשטיין, **סיפורם של חוקי היסוד משפט ועסקים** יד 979 (2012).
  3. רשות: יהודית קרפ, **חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו – ביוגרפיה של מאבקי כח, משפט וממשל** א 323 (תשנ"ג); גדעון ספיר, **המהפכה החוקתית – איך זה קרה?**, **משפט וממשל** יא 571 (תשס"ח).
2. ההבחנה בין פגיעה לשינוי
  1. ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט (4) 221 (1995), שמגר: פס' 27-28, 39, 64-65; ברק: פס' 59-66; חשין: פס' 104-105, 130-132
  2. בג"ץ 212/03 **חרות התנועה הלאומית נ' יו"ר ועדת הבחירות**, פ"ד נז (1) 750 (2003) ברק: 3-5.
  3. רשות: בג"ץ 729/10 **תנועת דרור ישראל ואח' נ' ממשלת ישראל** (14.07.2010), פס' 1-12, 24-45.
  4. רשות: אביגדור קלנסבלד, "סתירה לחוק-יסוד" (293) **הפרקליט** מח (תשס"ה-תשס"ו).

1. פסקת הגבלה "רגילה" ופסקת הגבלה שיפוטית

1. בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל**
2. **נ' הכנסת**, פ"ד סא (1) 619, ברק: ס' 23-25,

- 47-45, 53-49, 57-61 (2007).
5. בג"ץ 3434/96 **הופנונג נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד נ(3) 57, זמיר: ס' 1-4, 12; ברק (1996).
6. ע"ב 92/03 **מופז נ' יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה**, פ"ד נז(3) 793, מצא: ס' 4-2, 17-6 (2003).
7. רשות: אהרן ברק, "פסקת הגבלה משתמעת (שיפוטית)" ספר אליהו מצא 77 (2015).
1. 4. פסקת התגברות
1. בג"ץ 3872/93 **מיטראל בע"מ נ' ראש הממשלה ושר הדתות, מר יצחק רבין**, מז(5) 485 (פסקאות 1, 24 לסק-דינו של השופט ת אור)
2. בג"ץ 4676/94 **מיטראל נ' כנסת ישראל**, פ"ד נ(5) 15, 22-32 (1996).
3. רשות: הלל סומר, "תרופת פלא או גלולת רעל? עיון חוזר במנגנון ההתגברות", **חוקים** יב 55 (2018); יניב רוזנאי, ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיון הביקורת השיפוטית בישראל (המכון הישראלי לדמוקרטיה 154-175 (2021))
1. 5. שמירת דינים
1. בש"פ 537/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט(3) 355 (1995) חשין: פס' 17-25; ברק: פס' 8-18.
2. דנ"פ 2316/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל** פ"ד מט(4) 589 (1995) חשין: פס' 12-7; ברק: פס' 9-6.
3. בג"ץ 6055/95 **צמח נ' שר הביטחון**, פ"ד נג(5) 241, זמיר: ס' 1-2, 14-16; קדמי: ס' 1, 4 (א) (1999)
4. בג"ץ 7339/15 **האגודה לשמירת זכויות הפרט נ' משרד הפנים** (31.08.2017) רובינשטיין: פס' א-ג, לב, לה, לט; ברון: פס' 3.
5. רשות: מאיה גזית "שמירת הדינים – יחסינו לאן? על עתידה של שמירת הדינים בדין הישראלי" (אפריל 29, 2021) (טרם פורסם).
6. מדרגי חקיקה
1. 1. 1. בג"ץ 1438/98 **התנועה המסורתית נ' השר לענייני דתות**, פ"ד נג(5) 337 (1998) זמיר: פס' 13-14; חשין: פס' 7-11.
3. **זכויות אדם, זכויות חוקתיות, ומבוא לביקורת שיפוטית – הצדקה**
1. ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט(4) 221 (1995) ברק: פס' 81-84, 98-96.

2. בג"צ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, (11.5.06), ברק; ס' 82-75: גרוניס: 7-4, 14
3. בג"צ 6298/07 **רסלר נ' כנסת ישראל** (21.2.12) ביניש: פס' 71-69.
4. סרטון: **זכויות אדם**
5. יניב רוזנאי, "וולדרון בירושלים" **פורום עיוני משפט** 1 מד (תשפ"א)
6. רשות: יניב רוזנאי, **ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיון הביקורת השיפוטית בישראל** (המכון הישראלי לדמוקרטיה 2021), עמ' 111-46.

4. **מבוא לביקורת שיפוטית – היקף, זכות עמידה, שפיטות**

1. בג"צ 910/86 **רסלר נ' שר הביטחון**, פ"ד מב(2) 441 (1988), ברק; פס' 56-17
2. בג"ץ 962/07 **לירן נ' היועץ המשפטי לממשלה** (1.4.2007) פס' 14-19
3. בג"צ 1661/05 **המועצה האזורית חוף עזה נ' כנסת ישראל**, פ"ד נט (2) 481, (2005), עמ' 579-572, 765-760.
4. בג"ץ 1635/90 **ז'רז'בסקי נ' ראש הממשלה**, מה (1) 749 אלון: ס' 1, 5-17, 52-56; ברק- פס' 26-33.
5. סרטון: **ביקורת שיפוטית**

3. רשות: דפנה ברק ארז, "מהפכת השיפוט: הערכת מצב" **הפרקליט** נ 27-3 (תשס"ח); יהושע שגב "דברים בזכותה של זכות העמידה המסורתית" **הפרקליט** מח 499-536 (תשס"ה-תשס"ו); יניב רוזנאי, **ביקורת חוקתית – התפתחות, דגמים והצעה לעיון הביקורת השיפוטית בישראל** (המכון הישראלי לדמוקרטיה 2021), עמ' 189-211.
- 1.

5. **שלבי הביקורת השיפוטית**

1. **כללי: תורת שלושת השלבים**

1. בג"ץ 10662/04 **סלאח חסן נ' המוסד לביטוח לאומי** (28.2.2012), ביניש: פס' 24

- 1.2. רשות: אהרן ברק, **הזכות החוקתית והפגיעה בה: תורת שלושת השלבים, משפט וממשל** יט 1 (תשע"ח).

2. **שאלת הפגיעה בזכות**

1. בג"ץ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202 (2006) ברק; ס' 23, 27, 31-32, 34, 41-45, 105-108; חשין: ס' 2, 37-38, 40-44
2. בג"ץ 5975/12 **חטיבת מפיצי הסיגריות נ' משרד הבריאות** (3.7.2013) גרוניס: ס' 8-10
3. בג"ץ 3390/16 **עדאלה נ' הכנסת** (8.7.2021) סולברג: פסקאות 153-146; ברק-ארז פסקאות 41-35
4. הלל סומר, "הזכויות הבלתי מנויות - על היקפה של המהפכה החוקתית", **משפטים** כח 257, 277-259, 314-303.

3. מבחני פסקת ההגבלה I (הסמכה, ערכי המדינה, תכלית ראויה)

1. אלא בחוק... או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו
- 1.1. בג"צ 5936/97 **לם נ' מנכ"ל משרד החינוך, התרבות והספורט**, פ"ד נג (4), 673, דורנר: פס' 1-3, 9-10 (1999).
- 1.2. בג"צ 6824/07 **מונע נ' רשות המסים**, פוגלמן: פס' 1, 17-14, 52-46; ביניש (2010).
3. בג"צ 10203/03 **המפקד הלאומי בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה**, נאור: פס' 1, 8, 36-30; ביניש: פס' 17-8 (2008).
4. רשות: בג"צ 4101/10 **עקיבא הכהן נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש** (1.7.2010), נאור: 7-1, 19-14.
5. רשות: אהרן ברק, **פרשנות במשפט - פרשנות חוקתית** 516-489 (תשנ"ד)

3.2. ההולם את ערכיה של מדינת ישראל

1. בג"צ 5026/04 **דיזיין 22 נ' ראש ענף היתרי עבודה בשבת - אגף הפיקוח משרד העבודה והרווחה**, פ"ד ס' 38 ברק: פס' 18-14 (2006).
2. בג"צ 466/07 **גלאון נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד סה (2) 44 (2012) לוי: פס' 13-21, 31-27, 46-45 (2012).
3. רשות: בג"צ 2605/05 **המרכז האקדמי למשפט ולעסקים נ' שר האוצר**, ביניש: פס' 45 (2009).
4. רשות: אהרן ברק, **פרשנות במשפט - פרשנות חוקתית** 516-518 (תשנ"ד)
  2. לתכלית ראויה
  3. בג"צ 1030/99 **אורון נ' יושב-ראש הכנסת**, פ"ד נו (3) 640 (2002) פס' 29-26, 35-32.
  4. בג"צ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, ברק: פס' 56-50 (2006).
  5. בג"ץ 7146/12 **אדם נ' הכנסת**, (16.9.13), ארבל: פס' 93-83; ג'ובראן: פס' 9-5.
5. בג"צ 1213/10 **ניר נ' יו"ר הכנסת**, ביניש: פס' 6, 21-18; ג'ובראן: פס' 2-1, 44-42 (2012).

4. מבחני פסקת ההגבלה II - מבחני המידתיות

1. סרטון: מידתיות
2. בג"צ 1715/97 **לשכת מנהלי ההשקעות נ' שר האוצר**, פ"ד נא (4) 367, ברק: פס' 20-17; דורנר: פס' 9-4 (1997).
3. בג"צ 4124/00 **יקותיאלי נ' השר לענייני דתות**, ביניש: פס' 47-45 (2010).
4. בג"צ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא (2) 202 (2006) ברק: פס' 78-68, 94-87; חשין: 124-108; לוי: פס' 9, 11.
5. בג"ץ 7146/12 **אדם נ' הכנסת**, ארבל: פס' 115-96, גרוניס: פס' 4-3.
6. בג"צ 9593/04 **מוראר נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון**, פס' פתיחה, 1, 11, 25-22 (2006).
7. בג"ץ 10662/04 **סלאח חסן נ' המוסד לביטוח לאומי** (28.2.2012) ביניש: פס' 1, 68-59.
8. בג"צ 2056/04 **מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נח (5) 807, פס' 44-40, 61-54 (2004).

9. בג"צ 2605/05 **חטיבת זכויות האדם נ' שר האוצר**, ביניש: פס' 48-49; נאור: פס' 22-23 (2009).
10. בג"צ 466/07 **גלאון נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד סה(2) 44 (2012) לוי: פס' 38; מלצר: פס' 34-40; ביניש: פס' 10-14; חיות: פס' 6 (2012).
11. בג"צ 1213/10 **ניר נ' יו"ר הכנסת**, ביניש: פס' 26; ג'ובראן: פס' 49-57 (2012).
12. רשות: בג"ץ 1877/14 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' הכנסת** (09.2017) נאור: פס' 1, 54-99.
13. רשות: בג"צ 7862/04 **אבו דאהר נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון**, פ"ד נט(5) 368, פס' 1, 12-16 (2005).

5. תוצאת הפגיעה – הסעד החוקתי

אהרן ברק, **על תורת הסעדים החוקתיים משפט ועסקים** כ 301, 344-375 (2017).

6. שימוש לרעה בסמכות המכוננת

1. בג"ץ 5969-20 **סתיו שפיר נ' הכנסת** (23.5.2021), הנשיאה חיות, פסקאות 20-45; 58-67; סולברג, פסקאות 23-29; ברק-ארז, פסקאות 13-29.
2. בג"ץ 8260/16 **המרכז האקדמי למשפט ועסקים נ' כנסת ישראל** (06.09.2017), פסק דינו של המשנה לנשיאה אליקים רובינשטיין.
3. רשות: בג"צ 4908/10 **"כ רוני בר-און נ' כנסת ישראל**, פ"ד סד(3) 275 (2011) ביניש: פס' 1-5, 9-35.
4. רשות: בג"ץ 2905-20 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' כנסת ישראל** (12.7.2021), פסק-דינו של המשנה לנשיאה מלצר.
5. רשות: יניב רוזנאי, **"שימוש לרעה בחוק יסוד" ספר אליקים רובינשטיין** 1349 (2021).

7. דוקטרינת התיקון החוקתי הלא חוקתי

1. בג"ץ 1368/94 **שי פורת נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נז(5) 913 (1994).
2. בג"ץ 5744/16 **בן שחר ואח' נ' הכנסת ואח'**, פסק-דינה של הנשיאה חיות (פורסם בנבו, 27.5.2018).
3. בג"ץ 4076-20 **עו"ד משה שפירא נ' הכנסת**, פסק-דינו של השופט גרוסקופף, פסקאות 9-12 (22.7.2020).
4. רשות: אהרן ברק, **"תיקון של חוקה שאינו חוקתי" ספר גבריאל בר** 361 (2011).
5. רשות: אהרן ברק, **"הכנסת כרשות מכוננת ושאלת התיקון החוקתי שאינו חוקתי"**, בתוך חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (עתיד להתפרסם 2021).
6. רשות: דיון בבג"ץ בעתירות נגד ממשלת החילופים

8. חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

1.	1.	1.	1.	1.	1.
				חוק-	
				יסוד:	

ישראל
-
מדינת
הלאום
של
העם
היהודי
2. בג"ץ
5555-18
ח"כ
אכרם
חסון
11-ו
אח'
נ'
כנסת
ישראל
(8.7.2021),
פסק-
דינה
של
הנשיאה
חיות;
השופט
קרא
3. רשות:
וידאו
של
הדין
בעתירות
בחוק
הלאום.

שער רביעי – רשויות השלטון

א. הרשות המחוקקת – הכנסת

1. הבחירות לכנסת

1. שוויון בבחירות לכנסת
13. **חוק יסוד: הכנסת**, סעיף 4.
14. בג"צ 98/69 **ברגמן נ' שר האוצר**, פ"ד כג (1) 693.
15. בג"צ 246/81 **אגודת דרך ארץ נ' רשות השידור**, פ"ד לה (4) 1, 10-4, 18-23.
16. בג"צ 7111/95 **מרכז השלטון המקומי נ' הכנסת**, פ"ד נ (3) 485 (1996) גולדברג: פס' 12;
זמיר: פס' 4; חשין: 2-4, 11-17
17. בג"צ 3434/96 **הופנונג נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד נ (3) 57 (1996) זמיר: פס' 1, 2, 8-4, 12-16;
ברק: פס' ראשונה

18. בג"ץ 3166/14 **נוטמן נ' היועץ המשפטי לממשלה** (טרם פורסם, 12.3.2015) (גרונים פס' 39-18, 49-46)
19. רשות: בג"ץ 141/82 **רובינשטיין ואח' נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד לז (3) 141 (1983). לז'ין.
20. רשות: אביגדור קלגסבלד, "מהלכת רובינשטיין עד ספר רובינשטיין - על פירוש העדכני של סעיף 4 לחוק-יסוד: הכנסת" **משפט ועסקים** יד 183 (תשע"ב).
  2. הזכות להיבחר לכנסת ופסילת מועמדים ומפלגות
1. **חוק יסוד: הכנסת**, סעיף 4-7א.
2. **חוק הבחירות לכנסת**, [נוסח משולב], תשכ"ט - 1969, סעי' 63, 64.
3. **חוק המפלגות**, התשנ"ב-1992, סעיף 5.
4. ע"ב 1/65 **ירדור נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית**, פ"ד יט(3) 365, 368-390 (1965). חיים כהן: פס' 17-1; אגרנט: עמודים 385-388, זוסמן: עמודים 389-390
5. ע"ב 2/84 **ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות לכנסת ה-11**, פ"ד לט(2) 225, 248-245, 258, 264-266, 275-279 (1985).
6. ע"ב 1/88 **ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות לכנסת ה-12**, פ"ד מב(4) 177, 181, 193-183, 195-197 (1988).
7. א"ב 11280/02 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה נ' טיבי**, פ"ד נז(4) ברק: ס' 63-12, 80-65, 84-83; שטרסברג-כהן; לוי.
8. סרטון מושגים: דמוקרטיה מתגוננת.
9. רשות: עב 561/09 **בל"ד-המפלגה הלאומית הדמוקרטית נ' ועדת הבחירות המרכזית** (7.3.2011)
10. רשות: א"ב 9255/12 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת התשע-עשרה נ' חנין זועבי** (20.8.2013) גרונים: פס' 2-1, 8-6, 15-13, 18-17, 36-25
11. רשות: א"ב 1806/19 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-21 נ' עופר כסיף** (ניתן ביום 8.7.2019).
12. רשות: עדי גל ומרדכי קרמניצר, פסילת רשימות ומועמדים - הגנה על הדמוקרטיה או פגיעה בה? (2019), עמ' 55-18; אדם שנער, "לבטל את 7א" **הארץ** (25.2.2021).
- 13.

מעמד וחסינות חברי הכנסת

1. **חוק-יסוד: הכנסת** ס' 7א, 17, 42א(ג).
2. **חוק הכנסת**, תשנ"ד-1994 ס' 8א
3. **חוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם**, התשי"א - 1951.
4. בג"ץ 1843/93 **פנחסי נ' כנסת ישראל**, פ"ד מט(1) 661 (1995) 661, 673-686; 695-708; גולדברג; שמגר
5. בג"ץ 5151/95 **כהן נ' שר המשטרה**, פ"ד מט(5) 245 (1996)
6. בג"ץ 11225/03 **בשארה נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד ס(4) 287, חיות: ס' 3-1, 20-6; ברק: 13-1.
7. בג"ץ 6706/14 **זועבי נ' ועדת האתיקה של הכנסת** (10.02.2015) נאור: ס' 8-1, 35-21; ג'ובראן: ס' 28-17.
8. רשות: בג"ץ 16/5744 **בן מאיר נ' הכנסת** (2018.5.27) (פסק הדין בעניין "חוק ההדחה")
9. רשות: בג"ץ 11298/03 **התנועה לאיכות השלטון נ' ועדת הכנסת**, פ"ד נט(5) 865 (2005), ברק: ס' 4-1, 46-9, 50-48.
10. רשות: סוזי נבות, "חסינות של חבר כנסת בגין 'הבעת דעה ומעשה במילוי תפקיד' - מבחנים חדשים בפסיקת בית המשפט העליון

[בעקבות בג"צ 1843/93 פנחסי נ' כנסת ישראל ובג"צ 5151/95, 6157

כהן נ' ימ"ן] **המשפט** ד 61 (תשנ"ט)

3. ביקורת שיפוטית על הליכים פרלמנטריים והליך החקיקה

1. חוק-יסוד: השפיטה, ס' 15
2. חוק-יסוד: הכנסת, ס' 1, 19, 25
3. חוק הכנסת, התשנ"ד - 1994.
4. בג"ץ 652/81 **שריד נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד לו(2) 197 (1982).
5. בג"ץ 742/84 **כהנא נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד לט(4) 85, 87-88, 94-96 (1985).
6. בג"ץ 669/85 **כהנא נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד מ(4) 393 (1986) שמגר ואלון.
7. בג"ץ 10042/16 **קוויטנסקי צחי ואחרים נגד כנסת ישראל** (6.08.2017), סולברג: פס' 3-12, 51, 78, 95-97, 104-113; מזוז: 3-4, 9-11, 38, 43-46
8. בג"ץ 2144-20 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' יושב ראש הכנסת** (23.3.2020), פסק-דינה של הנשיאה חיות
9. בג"ץ 2144-20 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' יושב ראש הכנסת** (25.3.20).
10. רשות: בג"ץ 4885/03 **ארגון מגדלי העופות בישראל אגודה חקלאית שיתופית בע"מ נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נט(2) 14, ביניש: ס' 6-31; חשין (2004).
11. רשות: סוזי נבות "עשרים שנה למבחן 'שריד': עיון מחודש בביקור השיפוטי על הליכים פרלמנטריים" **מחקרי משפט** יט 721-790 (2003); איתי בר-סימן-טוב, החלטה מתבקשת או "סטיה רבתי" בלתי מוצדקת מההלכה הפסוקה הערת פסיקה על בג"ץ 10042/16 קוויטנסקי נ' כנסת ישראל בעניין מס דירה שלישית, <https://ssrn.com/abstract=3050539>; רבקה ווייל "הלכת יולי אדלשטיין וכרונולוגיה יחסי הכוחות בין כנסת לממשלה בישראל" **עיוני משפט** (עתיד להתפרסם, 2021).

ב. הרשות המבצעת – הממשלה

1. **הרכבתה, הרכבה, אחריותה, סמכויותיה, ויחסי כנסת-ממשלה**
  1. חוק יסוד: הממשלה, בפרט סעיפים 1, 13-3, 15, 19-22, 34-28, 37, 46-47
  2. חוק המעבר, תש"ט-1949, ס' 11(ז)
  3. חוק הממשלה, תשס"א-2001.
  4. בג"ץ 2592/20 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה** (6.5.2020) חיות.
  5. רשות: בג"ץ 2592/20 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה** (27.5.2020).
  6. בג"צ 2605/05 **המרכז האקדמי למשפט ולעסקים נ' שר האוצר**, פ"ד סג(2) 545 (2009) ביניש: פס' 22-30, 63; פרוקצ'יה: פס' 13-22.
  7. בג"צ 5100/94 **הועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נג(4) 817, 831-836 (1999).
  8. בג"צ 1635/90 **ז'רז'בסקי נ' ראש הממשלה**, פ"ד מה (1) 749,

767-775, 778-785, 800-798, 805-802, 853-836,
867-865.

9. בג"צ 3094/93 **התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מז (5) 404, שמגר: 8-21
10. בג"צ 5167/00 **וייס נ' ראש הממשלה**, פ"ד נה(2) 455 (2001).
11. בג"צ 5261/04 **פוקס נ' ראש הממשלה**, פ"ד נט(2) 446 (2004)
ברק: ס' 4-1, 15-31
12. רשות: בג"ץ 3132/15 **מפלגת יש עתיד בראשות יאיר לפיד נ' ראש ממשלת ישראל** (13.4.16).
13. רשות: רבקה ווייל, "האם הדחה שיפוטית של ראש ממשלה בישראל היא חוקתית?" **משפט וממשל** כא 49 (ספטמבר 2020);
דניאל בן-אוליאל, "העברת ראש ממשלה תחת כתב אישום מתפקידו" **משפט וממשל** כא 7 (ספטמבר 2020).

2. סמכויות חירום

1. חוק-יסוד: הכנסת, ס' 44-46
2. חוק-יסוד: הממשלה, ס' 38-41
3. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס' 12
4. חוק-יסוד: השפיטה, ס' 22
5. חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), התשל"ט-1979;
6. חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, תשי"ח-1957
7. תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945, תקנות 109-108, 119, 125.
8. חוק סמכויות מיוחדות להתמודדות עם נגיף הקורונה החדש (הוראת שעה), תש"ף-2020
9. בג"צ 2994/90 **פורז נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מז (3) 317 (1990)
10. בג"צ 6971/98 **פריצקי נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נג (1) 763, 772-785, 789-800
11. דנ"פ 7048/97 **פלונים נ' שר הביטחון**, פ"ד נד(1) 721 (2000)
12. בג"ץ 6732-20 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' הכנסת** (1.3.2021), הנשיאה חיות.
13. בג"ץ 1107-21 **אורן שמש ו-11 אח' נ' ראש הממשלה מר בנימין נתניהו** (17.3.2021), פסק-דינה של הנשיאה חיות, פסקאות 16-31; השופט עמית, פסקה 1.
14. רשות: בג"צ 3091/99 **האגודה לזכויות האזרח נ' כנסת ישראל** (8.5.2012).
15. רשות: עמ"מ 8607/07 **פחימה נ' מדינת ישראל**, פ"ד נט(3) 258 (2004);
16. רשות: בג"ץ 5973/92 **האגודה לזכויות האזרח נ' שר הביטחון**, פ"ד מז(1) 267 (1992).
17. רשות: בג"צ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202 (2006) ברק: ס' 19-22.

ג. נשיא המדינה (לימוד עצמי)

1. חוק יסוד: נשיא המדינה.
2. חוק יסוד: הממשלה, סעיפים 7-13, 29.
3. דנג"ץ 219/09 **שר המשפטים נ' זוהר** (29.11.10), ביניש: פס' 7-1, 10-36, 39; דנציגר:

- 1-9.
4. בג"צ 428/86 **ברזילי נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מ (3) 505, שמגר: פס' 1-2, 9, 10-15,
- 23-26, 31-33; בן פורת: עמ' 579-582; ברק: פס' 5-9, 33-35, 45-47.
5. בג"צ 706/94 **רון נ' פרופ' אמנון רובינשטיין**, פ"ד נג (5) 389, 393-397, 405-406,
- 409-422 (1999)
6. רשות: בג"צ 849/00 **שץ נ' שר המשפטים**, פ"ד נו (5) 571 (2002)
7. רשות: בג"ץ 9631/07 **כץ נ' נשיא המדינה (14.4.2008) פוגלמן: פס' 1-5, 13-20 ו-27**
8. **רשות: משה לנדוי**, פירוש לחוקי-היסוד - חוק-יסוד: נשיא המדינה (תשנ"ד)
9. **רשות: א' לסלי סבה**, "סמכות החנינה האישית - פירוטגיבה של נשיא המדינה"
משפטים ח 227 (תשל"ז-תשל"ח).

שער חמישי – זכויות אדם

1. **גבולות, שבות, אזרחות, והגירה (לימוד עצמי)**
2. חוק השבות, תשי"ו-1950
3. חוק האזרחות, תשי"ב-1952
4. חוק הכניסה לישראל, תשי"ב-1952, סע' 1-2, 6
5. חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003
6. בג"צ 2597/99 **טושביים נ' שר הפנים**, פ"ד נח(5) 412 ברק: פס' 10-15, 20-26
7. בג"צ 2597/99 **טושביים נ' שר הפנים**, פ"ד נט(6) 721 ברק: פס' 1-4, 12-19, 26-30;
פרוקצ"ה
8. בג"ץ 7625/06 **רגצ'ובה נ' משרד הפנים** (2016) (קטעים נבחרים)
9. בג"צ 3648/97 **סטמקה נ' שר הפנים**, פ"ד נג(2) 728, חשין: פס' 1-3, 12-13, 17-90.
10. בג"צ 10226/08 **זבידובסקי נ' שר הפנים** (2.8.10) הנדל: ס' 1, 4-5; רובינשטיין: ס' יג-טו.
11. ע"א 8573/08 **אורני נ' שר הפנים** (2.10.2013) פוגלמן: ס' 1-2, 5-27.
12. בג"צ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202 (2006) ברק: פס' 79-83; חשין:
פס' 28-33, 48-57 (2006).
13. בג"צ 466/07 **גלאון נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד סה(2) 44 (2012) לוי: פס' 1-3,
6-10, 16-18, 27-32, 34, 45-46.
14. רשות: בג"צ 5070/95 **נעמת נ' שר הפנים**, פ"ד נו(2) 721 ברק: פס' 1-6, 24, 29-31;
אנגלרד; טירקל.
15. רשות: **סבית נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נז(4) 803 (2003)
16. רשות: בג"ץ 1188/10 **פוזרסקי נ' משרד הפנים** (31.7.2013)

2. **הזכות לחיים ולשלמות הגוף (לימוד עצמי)**

1.	1.	1.	1.	1.	1.
יניב					
רוזנאי,					
הלל					
סומר,					
א"א					
כל					
הזכויות:					

הזכות
החוקתית
לחיים"

משפט

ועסקים

יט

537

(2016)

2. אהרן

ברק,

הזכות
החוקתית
להגנה

על

החיים,

הגוף

והכבוד,

משפט

וממשל

יז

1

(תשע"ה)

3. הזכות לכבוד כזכות אדם וכזכות מסגרת

1. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס' 2, 4.
2. בג"ץ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד(3) 294 (1980) פסק דינו של השופט ברק
3. בג"ץ 5100/94 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(4) 817 (1999) ברק: פס' 1, 18-19, 23-30, 3-40
4. בג"ץ 7052/03 עדאלה נ' שר הפנים, פ"ד סא(2) 202 (2006), ברק: פס' 1-17, 23, 41-46, 53-52, 79-99; חשין: פס' ס' 1-5, 34-57, 73-74, 108-115; גרוניס.
5. בג"ץ 2605/05 המרכז האקדמי למשפט ולעסקים נ' שר האוצר, פ"ד סג(5) 545 (2009) ביניש: 34-39, 52-56; נאור: פס' 19-14.
6. בג"צ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים, פ"ד סב(1) 762 (2007) פרוקצ'יה: ס' 1-2, 14-9, 29-27, 34.
7. בג"ץ 5304/15 ההסתדרות הרפואית בישראל נ' כנסת ישראל (11.9.2016) רובינשטיין: א'ז', י'-טו, יט, כד, כח-לא, פד, פו-פז, קא, קו, קח-קטו, קכא-קלא, קלו-קלט, קמה; מזוז: ס' 15, 21-17.
8. בג"ץ 1892/14 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' השר לביטחון פנים (13.06.2017) רובינשטיין: א-ד, לו-מז, קב-קכד.
9. רשות: אהרן ברק, כבוד האדם – הזכות החוקתית ובנותיה (2014), פרק 12.

4. הזכות לחירות

1. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס' 5.
2. בג"צ 4542/02 עמותת "קו לעובד" נ' ממשלת ישראל, פ"ד סא(1) 346 (2006) לוי: 1-2, 43-28, 64-62

3. בג"צ 7146/12 **אדם נ' הכנסת** (16.9.13) (קטעים נבחרים)
4. בג"צ 2605/05 **המרכז האקדמי למשפט ולעסקים נ' שר האוצר** (19.11.09) ביניש: פתיחה, 1-3, 10-13, 16-39, 44-56, 64-65, 69; חיות.
5. רשות: רע"ב 6956/09 **מאהר יונס נ' שירות בתי הסוהר** (7.10.10).

5. חופש הביטוי

1. מבוא

1. בג"ץ 73/53 **קול העם בע"מ נ' שר הפנים**, פ"ד ז(2) 871, 873-880, 882, 884-890 (1953).
2. בג"ץ 399/85 **כהנא נ' הוועד המנהל של רשות השידור**, פ"ד מא(3) 255 (1987) ברק: ס' 1-4, 10-33, 46.
3. בג"ץ 680/88 **שניצר נ' הצנזור הצבאי הראשי**, פ"ד מב(4) 617 (1989) ברק: ס' 1-3, 6-7, 13-17, 28-34.
4. רשות: ע"א 751/10 **פלוני נ' אילנה דיין** (8.2.2012) ריבלין-פס' 61-65.
5. רשות: אהרן ברק, "חופש הביטוי ומיגבלותיו" הפרקליט כרך מ 5 (תשנ"א-תשנ"ג)

2. מעמד והיקף הזכות

1. עע"א 4463/94 **גולן נ' שירות בתי הסוהר**, פ"ד נ(4) 136 (1996) מצא: ס' 14; חשין: ס' 21; דורנר: ס' 7-9.
2. בג"ץ 2557/05 **מטה הרוב נ' משטרת ישראל**, פ"ד סב(1) 200 (2006) ברק: ס' 12.
3. ע"א 751/10 **פלוני נ' אילנה דיין** (8.2.2012) (ריבלין: פס' 73-74, 78-79; פוגלמן: פס' 5; עמית: פס' 2-5)
4. בג"ץ 5239/11 **אורי אבנרי נ' הכנסת** (15.4.2015) מלצר: פס' 21-22; דנציגר, פס' 2-3; עמית-פס' 4-5.

3. חופש הביטוי הפוליטי

1. **חוק למניעת פגיעה במדינת ישראל באמצעות חרם**, התשע"א-2011
2. בג"צ 322/81 **מחול נ' הממונה על מחוז ירושלים**, פ"ד לז(1) 789 (1983)
3. בג"ץ 10203/03 **המפקד הלאומי בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד סב(4) 715 (2008) נאור: פס' 8, 10-12, 14, 16-29, 40-48, 56, 59, 61; ביניש: פס' 1, 7-4, 9-14; פרוקצ'יה: 6-4, 9-13, 24, 33, 42-43.
4. בג"ץ 5239/11 **אורי אבנרי נ' הכנסת** (15.4.2015) מלצר: פס' 2-1, 22-23, 32-48, 53; דנציגר: פס' 7-1, 18-9, 21, 29-23, 34-46; פוגלמן.
5. רשות: בג"צ 2194/06 **מפלגת שינוי נ' יו"ר וועדת הבחירות המרכזית** (28.6.06).
6. רשות: בג"צ 236/13 **עוצמה לישראל נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-19** (15.1.13). פס' 7-1, 29-15.

4. משאבי ביטוי

1. **פקודת המשטרה** [נוסח חדש], ס' 83-90

2. [חוק יסודות התקציב](#), התשמ"ה-1985, ס' 3ב
  3. בג"צ 153/83 [לוי נ' מפקד המחוז הדרומי של משטרת ישראל](#), לח(2) 393, 1-17, 20.
  4. בג"ץ 2481/93 [דיין נ' וילק](#), פ"ד מח(2) 456 (1994) פסק דינו של השופט ברק.
  5. בג"צ 2557/05 [מטה הרוב נ' משטרת ישראל](#), פ"ד סב(1) 200 (2006) ברק; פס' פתיחה, 1-3, 9-17, 22
  6. רשות: בגץ 1983/17 [מני נפתלי נ' היועץ המשפטי לממשלה](#) (27.4.2017) מזוז
  7. רשות: בג"צ 6218/93 [כהן נ' לשכת עורכי הדין](#), פ"ד מט (2) 529 (1995) שמגר; בר: פס' 4-14.
  8. רשות: בג"ץ 3429/11 [בוגרי התיכון הערבי האורתודוקסי בחיפה נ' שר האוצר](#), נאור: פתיח, ס' 1-2, 24-33 (5.1.2012)
  9. רשות: בג"צ 8988/06 [יהודה משי זהב נ' מפקד מחוז ירושלים](#) (27.12.2006)
  10. רשות: בג"ץ 5546/16 [בית גאה בבאר שבע נ' מפקד המחוז הדרומי משטרת ישראל](#) (13.7.2016)
5. **ביטויים פוגעניים ו: לשון הרע, הסתה לאלימות ולגזענות, ואיסורים פלילים על חופש הביטוי (בכפוף לאילוצי זמן)**
1. [חוק איסור לשון הרע](#), תשכ"ה-1965.
  2. [חוק העונשין](#), תשל"ז-1977, סעיפים 133-138, 144א-144ה, 173.
  3. ע"א 751/10 [פלוגי נ' אילנה דיין](#) (8.2.12), ריבלין: פס' 61-113, 117-123; [פונלמן: רשות](#).
  4. ע"פ 2831/95 [אלבה נ' מדינת ישראל](#), פ"ד נ (5) 221, מצא: פס' 5-8, 14-24, 28, 42-46; ברק; בר: טירקל.
  5. רשות: ע"א 214/89 [אבנרי נ' שפירא](#), פ"ד מג(3) 840 ברק; ס' 1, 15-25, 29-39.
  6. רשות: דנ"פ 8613/96 [ג'בארין נ' מדינת ישראל](#), פ"ד נד (5) 193.
  7. רשות: דנ"פ 1789/98 [מדינת ישראל נ' בנימין כהנא](#), פ"ד נד (5) 145.
  8. רשות: רע"א 10520/03 [בן גביר נ' דנקור](#) (2.11.06) פרוקצ'יה: פס' 1-26, 28-31, 34; ארבל: פס' 24-25
  9. רשות: מרדכי קרמיניצר, ליאת לבנון מורג, "הגבלת חופש הביטוי בשל חשש לאלימות - על ערכים מוגנים ומבחני הסתברות בעבירות של הסתה להמרדה והסתה לאלימות בעקבות פרשת כהנא" [משפט וממשל](#) כרך ז 305 (תשס"ד-תשס"ה)
6. **ביטויים פוגעניים ו: חופש הביטוי האמנותי ופגיעה ברגשות**
1. [פקודת סרטי הראינוע](#).
  2. [חוק העונשין](#), תשל"ז - 1977, סעיפים 214-214א.
  3. [חוק התקשורת \(בזק ושידורים\)](#), התשמ"ב-1982, ס' 6כה.
  4. בג"ץ 6126/94 [סנש נ' רשות השידור](#), פ"ד נג(3) 817 (1999) ברק; ס' 1-3, 7-28; חשין 9-19, 25-27, 30-38.
  5. בג"ץ 4804/94 [חברת סטיישן פילם בע"מ נ' המועצה לביקורת סרטים ומחזות](#), פ"ד נ(5) 661 (1997) ברק; ס' 1-3, 6-15, 21-17; חשין: ס' 1-11, 18-22, 48.
  6. בג"ץ 316/03 [בכרי נ' המועצה לביקורת סרטים](#), פ"ד נח(1) 249,

- דורנר: ס' 5-1, 9-17; פרוקצ'יה: 3-1, 13-10, 25-15.
7. בג"צ 5432/03 ש.י.ג. – **לשויון ייצוג נשים נ' המועצה לשידורי כבלים ושידורי לוויין** פ"ד נח (3) 65 (2004) דורנר: פס' 5-1, 21-12; חשין: פס' 4-3; טירקל: פס' 2; ביניש; ריבלין.
8. רשות: בג"צ 14/86 **לאור נ' המועצה לביקורת סרטים ומחזות**, פ"ד מא (1) 421 (1987).

7. חופש הביטוי המסחרי

1. בג"ץ 606/93 **קידום יזמות ומו"לות נ' רשות השידור**, פ"ד מח(2) 1 (1994) דורנר; חשין: ס' 1, 10-12, 15-21, 24-27, 33.
2. בג"צ 226/04 **נטו נ' הרשות השנייה**, פ"ד נט(1) 519 (2004), ברק; 1-12
3. רשות: בג"ץ 5118/95 **מאיו סימון פרסום נ' הרשות השנייה**, פ"ד מט(5) 751 (1996).
4. רשות: בג"ץ 4644/00 **תבורי נ' הרשות השנייה**, פ"ד נד(4) 178 (2000).
5. רשות: יפה זילברשץ, "על חופש הביטוי המסחרי" **משפט וממשל** כרך ג 509 (תשנ"ה-תשנ"ו)

6. שוויון ואיסור אפליה

1. מעמדו ומשמעותו של עקרון השוויון

1. חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000
2. חוק שווי זכויות האשה, התשי"א-1951
3. חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988
4. חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996
5. חוק עבודת נשים, התשי"ד-1954
6. חוק שירות התעסוקה, התשי"ט-1959; ס' 42, 42א
7. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998
8. חוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959; ס' 15א
9. חוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975; ס' 18א, 18א1
10. בג"ץ 4541/94 **מילר נ' שר הבטחון**, פ"ד מט(4) 94, דורנר: פס' 4, 6-7.
11. בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, פ"ד סא (1) 619 (2006) ברק; פס' 43-32; חשין: פס' 39-35
12. בג"צ 4124/00 **יקותיאלי נ' השר לענייני דתות** (14.6.2010) ביניש: פס' 1, 54-14; לוי: 3, 6-5.
13. רשות: בג"ץ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202 (2006) ברק; פס' 47-51; חשין: פס' 91-92
14. רשות: בג"צ 1213/10 **ניר נ' יו"ר הכנסת** (23.2.12), ביניש: 6-1, 29-10; ג'ובראן 39-21, 57-50.
15. רשות: בג"צ 6298/07 **רסלר נ' כנסת ישראל** (21.2.12) ביניש: 13-1, 73-19; גרוניס.
16. רשות: **אהרן ברק, כבוד האדם – הזכות החוקתית ובנותיה** (2014), פרק 24.

2. לאום/גזע/עדה

1. 1. בג"צ 528/88 **אביטן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פ"ד מג 297 (4) (1989).
2. בג"צ 6698/95 **קעדאן נ' מנהל מקרקעי ישראל**, פ"ד נד (1) 258, ברק: פס' 7-1, 11-9, 40-13; קדמי.
3. בג"צ 2311/11 **סבח נ' הכנסת**, השופט ג'ובראן, פס' 36-13
4. בג"צ 1067/08 **עמותת "נוער כהלכה" נ' משרד החינוך**, פ"ד סג(2) 398 (2009) לוי: 5-1, 29-16; מלצר: 6-1.
5. בג"צ 7052/03 **עדאלה נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202 (2006) ברק: פס' פתיחה, 6-4, 53-46, 107-105; חשין: פס' מבוא, 45-37, 57-48, 92-91, 136-129; ג'ובראן: פס' 18-16
6. רשות: בג"צ 114/78 **בורקאן נ' שר האוצר**, פ"ד לב(1978) 800 (2).
7. רשות: בג"צ 200/83 **וואד נ' שר האוצר**, פ"ד לח(3) 118 (טירקל – פסקאות 7-10; בן-פורת)
8. רשות: בג"צ 4797/07 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' רשות שדות התעופה** (10.3.2015)
9. רשות: יצחק זמיר, "שוויון זכויות כלפי ערבים בישראל" **משפט וממשל** כרך ט 11 (תשס"ו)

3. מין/מגדר

1. 1. בג"צ 4541/94 **מילר נ' שר הבטחון**, פ"ד מט (4) 94, מצא; קדמי; דורנר; שטרסברג-כהן.
2. בג"צ 453/94 **שדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מח(5) 501 (1994), מצא: פס' 3-1, 36-11; זמיר
3. בג"צ 746/07 **רגן נ' משרד התחבורה**, פ"ד סד(2) 530 (2011), רובינשטיין: א'-י"ב, ט"ז-י"ג
4. רע"א 8821/09 **פרוז'אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות**, (16.11.2011) דנציגר: פס' 5-1, 8, 39-15; ג'ובראן.
5. רשות: בג"צ 2671/98 **שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה**, פ"ד נב(3) 630 (1998) חשין: פס' 1, 20-26, 38-57.
6. רשות: בג"צ 953/87 **פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו**, פ"ד מב(2) 309. עמ' 315-314, 322, 328-326, 338-332 (1988).
7. רשות: בג"צ 5755/08 **ארן נ' ממשלת ישראל** (20.4.09) לוי.

4. נטייה מינית

1. 1. בג"צ 721/94 **אל על נ' דנילוביץ**, פ"ד מח (5) 749 (1994) ברק: פס' 5-1, 20-8; קדמי: 7-1; דורנר: 5-1, 12-10.
2. רשות: עמ"ם 343/09 **הבית הפתוח בירושלים לנאווה וסובלנות נ' עיריית ירושלים** (נבו, 14.09.10) (סעיפים 1, 5, 51-87 לפסק דינו של השופט עמית; חיות; מלצר).
3. רשות: בג"צ 273/97 **האגודה לשמירת זכויות הפרט נ' שר החינוך**, פ"ד נא (5) 822 (1997)
4. רשות: ע"א 10280/01 **ירוס-חקק נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד נט(5) 64 (2005) מצא: פס' 1-3, 20-29; ברק: 31-29
5. רשות: יותם זעירא, ברק מדינה, "לא שווים לבד: נטייה מינית, זהות

מגדרית והזכות לשוויון" זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט,
נטייה מינית וזהות מגדרית 159 (2016)

5. מוגבלות גופנית

1. 1. בג"צ 7081/93 **בוצר נ' מועצה מקומית "מכבים-רעות"**, פ"ד נ (1) 19 (1996) ברק; פס' 7-14.
2. רשות: בג"צ 2599/00 **יתד - עמותת הורים לילדים עם תסמונת דאון נ' משרד החינוך**, פ"ד נו (5) 834 (2002).
3. שגית מור, "שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות בתעסוקה - מתיקון הפרט לתיקון החברה" **עיוני משפט** לה 97 (2012)

6. גיל

1. 1. דנג"ץ 4191/97 **רקנט נ' בית הדין הארצי לעבודה**, פ"ד נד(5) 330 (2000) ברק; ס' 27-1; חשין: ס' 4-8.
2. רשות: בג"צ 1268/09 **לאה זוזל נ' נציב שירות בתי הסוהר** (27.8.12).
3. רשות: בג"ץ 9134/12 **גביש נ' הכנסת** (21.4.2016)

7. חופש הדת והמצפון

1. בג"ץ 5016/96 **חורב נ' שר התחבורה**, פ"ד נא(4) 1, ברק; ס' 1, 11-12, 46-90, 92, 94, 106 (1997).
2. בג"ץ 465/89 **רסקין נ' המועצה הדתית ירושלים**, פ"ד מד(2) 673 (1989). אור
3. בג"ץ 1514/01 **גור אריה נ' הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו**, פ"ד נה(4) 267 (2001)
4. בג"ץ 746/07 **רגן נ' משרד התחבורה**, פ"ד סד(2) 530 (2011) רובינשטיין: פס' א'-ו', יט'-ל, מג'-מה'; ג'ובראן: פס' 1-7.
5. בג"ץ 953/01 **סולודקין נ' עיריית בית שמש**, פ"ד נח(5) 595 (2004); ברק; פס' 8-1, 10, 19-22, 24-40.
6. בג"ץ 7622/02 **זונשיין נ' הפצ"ר**, פ"ד נז(1) 726 (2002) ברק; פס' 1, 6-17; ביניש
7. רשות: דני סטטמן, גדעון ספיר, "חופש הדת, חופש מדת והגנה על רגשות דתיים" **מחקרי משפט** כרך כא 5 (תשס"ד-תשס"ה)

8. חופש העיסוק

1. חוק-יסוד: חופש העיסוק
2. בג"צ 1/49 **בז'רנו נ' שר המשטרה**, פ"ד ב 80 (1949), חשין: פס' 1-8
3. בג"צ 2334/02 **שטנגר נ' יושב-ראש הכנסת**, פ"ד נח(1) 786.
4. בג"ץ 4264/02 **שותפות המגדלים אעבלין נ' המועצה המקומית אעבלין** (12.12.2006) פס' 1, 4, 12-27
5. בג"ץ 4406/16 **איגוד הבנקים בישראל נ' כנסת ישראל** (29.9.2016) נאור: פס' 1-5, 12-13, 31-40, 78; מלצר: פס' 2-3.
6. רשות: בג"ץ 4915/00 **רשת חברת תקשורת והפקות (1992) נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נד(5) 451, פס' 1-7, 12-26
7. רשות: בג"צ 4769/95 **מנחם נ' שר התחבורה**, פ"ד נז(1) 235 ביניש: פס' 1, 7-21
8. רשות: נחם גולדברג, "חופש העיסוק; מזכות יסוד לחוק יסוד" **הפרקליט** כרך מא 291 (תשנ"ג-תשנ"ד)

9. זכויות חברתיות וכלכליות

1. הצעת חוק יסוד: זכויות חברתיות (ה"ח תשס"ב 214).
2. בג"ץ 10662/04 **חסן נ' המוסד לביטוח לאומי**, פ"ד סה(1) 782 (2012) ביניש: פס" 1, 10, 23-37; ארבל: פס" 4-7.
3. רע"א 4905/98 **גמזו נ' ישעיהו**, פ"ד נה (3) 360 (2001), ברק: פס" 5-6, 11-23.
4. בג"ץ 2599/00 **יתד נ' משרד החינוך**, פ"ד נו(5) 834 (2002) דורנר.
5. בג"צ 366/03 **עמותת מחויבות לשלום ולצדק חברתי נ' שר האוצר**, פ"ד ס(3) 464 (2005) ברק: פס" 1-2, 12-28; לוי: פס" 1-14, 24-29.
6. בג"ץ 3752/10 **רובינשטיין נ' הכנסת** (17.9.2014) ארבל: פס" 1-13, 28-45, 48-57, 77-78; הנדל: 1-6, 12, 19.
7. רשות: בג"צ 7715/95 **עמותת "שוחרי גיל" נ' שר החינוך**, פ"ד נ (3) 2 (1996), אור: פס" 34-43.
8. רשות: אהרן ברק, **זכויות חברתיות ומעמדן החוקתי, מבחר כתבים - עיונים חוקתיים** (2017); דפנה ברק ארז, אייל גרוס, "הזכויות החברתיות והמאבק על אזרחות חברתית בישראל: מעבר לזכות לכבוד" **ספר דליה דורנר** 189 (תשס"ט)

10. זכויות אדם במשפט הפרטי

1. חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1998.
2. חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות ציבוריים, התש"ס-2000.
3. ע"א 294/91 **חברת קדישא נחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום**, פד מו(2) 464 (1992) שמגר: פס" 1-4, 12-14; ברק: פס" 18-29.
4. רע"א 8821/09 **פרוז'אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות** (16.11.2011) דנציגר: 1, 8, 15-25, 28-38; ג'ובראן.
5. רע"א 6897/14 **רדיו קול ברמה בע"מ נ' קולך - פורום נשים דתיות** (9.12.2015) דנציגר: פס" 1, 21-23, 47-56, 61-63, 76; ברק-ארז: 2-8, 12.
6. הפ (מרכז) 18716-08-14 **אחמד מנסור נ' המועצה המקומית כוכב יאיר צור יגאל** (19.09.2017).
7. רשות: תצ (מרכז) 8214-05-14 **רון מירב נ' איי.די.איי. חברה לביטוח** (20.8.2016) פס" פתיחה, 1-8, 19-44.
8. סרטון: **דואליות נורמטיבית**
9. סרטון: **תחולה ישירה ועקיפה**
10. רשות: ת.א. 11258/93 (השלום, י-ם) **נעאמנה נ' קיבוץ קליה** (1.9.1996).
11. רשות: ת"א (שלום תא) 15/97 **שמסיאן נ' גני רוזמרי** (12.1.1999)
12. רשות: אהרן ברק, "זכויות אדם מוגנות והמשפט הפרטי" **ספר קלינגהופר על המשפט הציבורי** 163 (1993); עלי בוקשפן ואסא כשר, "החלה ישירה של זכויות האדם על הכלל" **עיוני משפט** מ 45-116 (2017).

סיכום והערכת מצב

1. 1. סוזי נבות, "הדיאלוג החוקתי: דו-שיח בכלים מוסדיים" **משפטים אל-** אתר יב 99 (תשע"ט)
2. עמיחי כהן ויניב רוזנאי, "פופוליזם והדמוקרטיה החוקתית בישראל" **עיוני משפט** (2021).

קריאה מהנה ובהצלחה!